

7 Stilična analiza ključnih terminov v refrenu *Satipaṭṭhānasutte*

Tamara Ditrich

7.1 Uvod

Govor o osnovah pozornosti ali čuječnosti *sati* (*Satipaṭṭhānasutta*)¹ je eno izmed najpomembnejših besedil o pozornosti oziroma čuječnosti v pālijskem budističnem kanonu. Z izjemno popularizacijo meditacije v modernem budizmu² je *Satipaṭṭhānasutta* dobila vlogo *ur*-besedila za prakso *sati*. Ker je besedilo umeščeno v najstarejše plasti budističnega kanona, so se nanj obračali mnogi moderni interpreti in meditacijski učitelji theravādskega budizma z namenom, da bi tako potrdili legitimnost številnih, na novo modificiranih meditacijskih metod, osnovanih na *sati*, ki so jih širili najprej v kolonialni Burmi in nato še drugod po svetu (Sujato, 2005, 113). V drugi polovici 20. stoletja je popularnost besedila še nadalje naraščala, zlasti po zaslugi Nāṇaponike, ki je v svoji knjigi *The Heart of Buddhist Meditation* (1962) predstavil in utemeljil prakso *sati* na *Satipaṭṭhānasutti*. Sodobne interpretacije in aplikacije *sati*, tako v budističnih kot tudi v sekularnih kontekstih, v večji ali manjši meri temeljijo na metodah, opisanih v *Satipaṭṭhānasutti*.

Satipaṭṭhānasutta je del theravādskega kanona *Tipitaka*, ki naj bi nastal nekje sredi 1. tisočletja pr. n. št. v severni Indiji in bil po več stoletjih ustnega izročila prvič zapisan v 1. stoletju pr. n. št. na Šri Lanki. Kot pri večini ključnih staroindijskih filozofskih in religijskih izročil, so se tudi ob *Tipitaki* verjetno že zgodaj razvili komentarji, ki so se skupaj s kanoničnimi teksti ustno prenašali ter pozneje zapisali (Cousins, 1983). Danes poznane kanonične komentarje *aṭṭhakathā* je v 5. stol. n. št. na Šri Lanki zapisal Buddhaghosa; osnoval jih je na eksegetskih besedilih v stari sinhalščini, ki jih je prevedel v pāli, tj. standardni kanonični jezik theravādskega budizma. Ti komentarji predstavljajo zelo bogat vir za raziskovanje kanoničnih besedil; ne le da nam poročajo, kako je budistična tradicija razumela svojo doktrino tisoč let po nastanku, temveč nam tudi v lažje dostopnem jeziku in stilu pomagajo brati pogosto zelo zgoščena in enigmatična stara besedila, a pri tem ostajajo umeščeni v staroindijskem budističnem kontekstu. Dandanes se čedalje več znanstvenikov obrača na komentatorsko literaturo z namenom, da bi razumeli ključna izhodišča

1 Prispavek se osredotoča na zgodnji theravādski budizem in zato so vsi tehnični termini v jeziku pāli, to je jeziku theravādskega kanona.

2 »Moderni budizem« je skupni naziv za doktrine, filozofije in prakse, ki so se razvile v zadnjih 150 letih – to je od kolonialnega obdobja dalje, ko so se tradicionalne azijske budistične dežele srečale z evropskimi diskurzi in se nanje odzvale z novim konstruktom budizma kot globalne religije, ki naj bi združevala skupna temeljna filozofska in religijska izhodišča vseh glavnih azijskih budističnih tradicij (Lopez, 2002, ix–xliii).

in filozofske koncepte znotraj samega budističnega diskurza, preden iščejo prevode in reference v sodobnih evropskih diskurzih (Heim, 2014, 6–15). Theravādská tradicija je skozi stoletja naprej dodajala k svoji obsežni zbirki literature še nove podkomentarje *ṭīkā*, tako da imamo danes na razpolago ogromen korpus besedil. Vendar pa kljub številnim tradicionalnim in sodobnim komentarjem in znanstvenim študijam ostaja interpretacija mnogih besedil, njihovih filozofskih izhodišč in ključnih terminov v veliki meri problematična.

Pričujoči prispevek se osredotoča na Satipaṭṭhānasutta: raziskuje ključne termine v refrenu Satipaṭṭhānasutte, ki se pojavljajo v različnih vrstah kolokacij tudi v drugih besedilih Tipiṭake. Najprej jih umesti v strukturo Satipaṭṭhānasutte in nato identificira različne stilistične formule, sestavljene iz teh terminov, ki s svojo strukturo in stilom nakazujejo njihove specifične pomene in funkcije v različnih kontekstih. Pri tem analizira termine znotraj triad, kot so zabeležene v refrenu Satipaṭṭhānasutte (tj. triada *ajjhataṃ, bahiddhā, ajjhatabhiddhā*; in triada *samudayadhamma, yavayadhamma, samudayavayadhamma*), ter jih primerja z vsemi drugimi atestacijami teh terminov, v različnih kolokacijah, v celotnem korpusu *Suttapiṭake* in *Abhidhamme*.

Čeprav je Satipaṭṭhānasutta pomemben del Tipiṭake in je dandanes deležna še posebej velikega zanimanja s strani raziskovalcev (Anālayo, 2006; Kuan, 2008; Soma, 1981; Sujato, 2005), pa je potrebno poudariti, da nas od besedila loči 2500 let; pregrade so jezikovne, kulturne, paradigmatске, in zato so prevodi zelo problematični, saj za večino ključnih terminov in konceptov v pāliju ni najti ustreznih ekvivalentov v modernih evropskih jezikih. Ob branju tega besedila, ki odraža in je globoko vpeto v staroindijske filozofske in religijske diskurze, se bo pričujoča študija naslanjala predvsem na filološke metode, s katerimi bo raziskovala funkcije in pomene določenih pālijskih terminov, in morda tako doprinesla k širšemu poskusu, da se, kot pravi Gadamer (1988, 325), z razumevanjem in empatijo približamo zelo drugačnemu zornemu kotu in odzivu na svet. V našem primeru ima raziskava terminov iz Satipaṭṭhānasutte, ki se nanašajo na slabo razumljene starodavne načine prakse sati, ob dandanašnji vse večji popularnosti čuječnosti še posebno relevantno za sodobnost.

7.2 Satipaṭṭhānasutta

Beseda *satipaṭṭhāna*, ki jo po navadi prevajajo kot »osnova ali prisotnost (*paṭṭhāna*) pozornosti ali čuječnosti (*sati*)« (Anālayo, 2006, 28–30), se pojavlja v Tipiṭaki v različnih besedilih, ki govorijo o meditacijski praksi. Zgodnja budistična besedila definirajo sati kot nereaktivno, etično »pozitivno« pozornost, ki jo spremlja

razumevanje spreminjajočega se toka fizičnih in mentalnih fenomenov v okviru telesa, občutkov, mentalnih stanj in mentalnih faktorjev (Thiṭṭila, 2010, 309).³ Sati pogosto primerjajo z vratarjem, ki straži mesto pred škodljivimi obiskovalci, ki metaforično predstavljajo nevednost, pohlep in sovraštvo (Bodhi, 2000, 1252–1253).⁴ Pālijsko besedo sati prevajamo v slovenščini z dvema besedama – pozornost in čuječnost. Besedi sta različna prevoda angleške besede *mindfulness*, ki je prevod pālijske besede sati (sanskrt: *smṛti*); obe sta se v slovenskem jeziku že v razmeroma kratkem obdobju dveh desetletij do neke mere specializirali – pojav, ki ga ni najti v drugih jezikih. Slovenski prevodi angleških besedil, ki govorijo o terapevtskih aplikacijah in raziskavah, predvsem v psihoterapevtskih kontekstih, prevajajo ang. *mindfulness* z besedo »čuječnost«, medtem ko jo prevodi budističnih besedil (tako starih kot novih) po navadi prevajajo kot »pozornost«. V pričujočem prispevku uporabljamo pālijsko besedo sati, med drugim tudi z namenom, da bi se »udomačila«, tako kot so se nekateri staroindijski termini, na primer *karma* ali *joga*.

Besedila v Tipiṭaki, ki obravnavajo prakso sati (satipaṭṭhāna),⁵ po navadi govorijo o štirih satipaṭṭhānah, tj. o štirih področjih meditacijske prakse sati. Najbolj obsežna in detajlna obravnava teh štirih področij prakse je zabeležena v Satipaṭṭhānasutti.⁶ Obstajata dve takorekoč identični verziji te *sutte*, in sicer Satipaṭṭhānasutta v *Majjhima Nikāyi* (MN I 55–63) in *Mahāsatipaṭṭhānasutta* v *Dīgha Nikāyi* (DN II 290–315), ki se razlikujeta le v tem, da sutta v *Dīgha Nikāyi* (prav tam) podaja na koncu daljšo razlago štirih resnic. Poleg pālijskih virov obstajajo še številni prevodi Satipaṭṭhānasutte v sanskrtu in kitajščini (Schmithausen, 1976, 244), ki so v veliko pomoč pri kronoloških raziskavah staroindijskih zgodnjih budističnih šol.

V Satipaṭṭhānasutti (MN I 55, DN II 290) Buddha predstavi menihom pot do prebujenja (pāli: *nibbāna*, sanskrt: *nirvāṇa*), ki se sestoji iz prakse sati, utemeljene na štirih satipaṭṭhānah, tj. na štirih načinih pozornosti *cattāro satipaṭṭāna*. Najprej definira sati kot kontemplacijo, ki naj jo menihi razvijajo skupaj z vztrajnostjo *ātāpi*, modrim razumevanjem *sampajāno*, brez pohlepa in averzij *vineyya loke abhijjhādomanassam*, in sicer na štirih področjih: na telesu (*kāya*), občutkih (*vedanā*), zaznavah (*citta*) in mentalnih faktorjih (*dhamma*). Nato za vsako od štirih satipaṭṭhān posebej našteje katere aspekte zaobjema, vendar pri tem ne podaja

3 Ta definicija *sati* se je ohranila v vseh glavnih budističnih tradicijah vse do danes. Šele konec 20. stoletja, ob popularizaciji in sekularizaciji meditacijske prakse, je termin *sati* pridobil nove pomene, razlage in definicije, predvsem v psihoterapevtskih kontekstih (Ditrich, 2015).

4 Koncept *sati* je globoko vpet v vse glavne modele staroindijskega budističnega diskurza: je integralni del modela štirih resnic, petih agregatov *pañca upādānakkhandha*, osmeročlene poti, formule soodvisnega nastajanja *paṭicca-samuppāda* in štirih načinov pozornosti *cattāro satipaṭṭāna* (Ditrich, 2015).

5 Praksa štirih satipaṭṭhān je zabeležena v naslednjih besedilih: D II 290–315; M I 55–63; M III 111–112; S V 143, 294–297; A III 450; Nidd1 1, 28, 63, 72, 78, 99; 340, 354, 370, 387; Nidd2 78, 124, 128.

6 Satipaṭṭhānasutto je v slovenščino prevedel Pečenko (2014, 221–244).

konkretnih navodil ali opisov poteka prakse same. Precej nejasno je, ali je besedilo preskriptivne ali deskriptivne narave, mnenja sodobnih raziskovalcev so različna (Sharf, 1995). Satipaṭṭhānasutta je kratka, zgoščena predstavitev vseh glavnih aspektov, področij in načinov prakse sati, vendar sutta nikakor ni nekakšen priročnik za konkretno kontemplacijsko prakso. Čeprav definira nekaj osnovnih konceptov, pa jih ostaja veliko nepojasnjenih, med njimi tudi termini iz refrena, o katerih bo govora v tej študiji. Opisu vsakega področja prakse sati sledi enak refren, v katerem Buddha ponovi, na kakšne načine naj menihi vadijo pozornost. Celotna struktura Satipaṭṭhānasutte je razdeljena na štiri področja, lahko bi jih imenovali poglavja, pri tem sta prvo in četrto razdeljena še na podpoglavja, in sicer v naslednjem vrstnem redu:⁷

Uvod: definicija prakse sati

1 Kontemplacija telesa (*kāyānupassanā*)

1.1 Dihanje (*ānāpānasati*)

Refren

1.2 Položaji telesa (*iriyāpatha*)

Refren

1.3 Telesne aktivnosti (*sampajāna*)

Refren

1.4 Posamezni deli telesa (*paṭikkūlamanasikāra*)

Refren

1.5 Značilne prvine telesa (*dhātumanasikāra*)

Refren

1.6 Devet stopenj razpada trupel (*navasivathika*)

Refren (posebej za vsako od devetih stopenj)

2 Kontemplacija občutkov (*vedanānupassanā*)

Refren

3 Kontemplacija zaznav (*cittānupassanā*)

Refren

4 Kontemplacija mentalnih faktorjev (*dhammānupassanā*)

4.1 Pet ovir (*nīvaraṇa*)

Refren

4.2 Pet agregatov bivanja (*pañcakkhandha*)

---

7 Predstavitev strukture Satipaṭṭhānasutte je osnovana, z več modifikacijami, na shemi, orisani v Anālayo (2006, 17).

Refren

4.3 Dvanajst osnov čutne zaznave (*āyatana*)

Refren

4.4 Sedem pogojev prebujenja (*bojjhaṅga*)

Refren

4.5 Štiri resnice (*catusacca*)

Refren

Vrstni red zgoraj naštetih področij kontemplacije ni naključen: urjenje sati se začne s telesom, kar pomeni po budističnem diskurzu na konceptualni ravni, in se konča v četrti sekciji s kontemplacijo dhamme na nekonceptualni ravni. Občutki, zaznave in mentalni faktorji so opisani v Abhidhammi kot osnovne enote izkušnje na nekonceptualni ravni, predstavljeni so kot prazni, hipni fenomeni, brez intrinzičnega bistva (Warder, 1971). Preko analize komponent izkušnje (dhamma) Abhidhamma dekonstruira konceptualni svet in odzive nanj. S prakso sati naj bi meditator na izkustveni ravni doživel dekonstrukcijo vseh konceptov in razvil direktni uvid v osnovne komponente izkušnje (Nārada, 1993, 3–5).

Namen zgodaj orisane strukture Satipaṭṭhānasutte ni analiza same sutte,⁸ temveč je le prikaz, kako pomembno mesto ima stalno ponavljajoči se refren, ki se pojavlja za vsakim posameznim področjem kontemplacije (skupaj 21-krat), ter tako opozarja poslušalca, da naj vadi sati na različne načine, ki so naštetih v refrenu, in sicer »znotraj (*ajjhataṃ*), ali zunaj (*bahiddhā*) ali znotraj in zunaj (*ajjhatabhiddhā*), ter opazuje, kako se dhamme pojavljajo (*samudayadhammānupassī*), ali izginjajo (*vayadhammānupassī*), ali se pojavljajo in izginjajo (*samudayaṅvayadhammānupassī*)« (MN I 55, DN II 290). Lahko se vprašamo, zakaj se refren tako pogosto ponavlja v Satipaṭṭhānasutti? Ker so se pālijska besedila predajala ustno, sodobni znanstveniki pogosto razlagajo številna ponavljanja v kanonu, vključno z refreni, kot eno izmed mnemoničnih sredstev (Allon, 1997). Čeprav je ta razlaga dobro utemeljena, ostaja še vedno odprto vprašanje, zakaj se druge staroindijske ustne tradicije, predvsem vedska, poslužujejo ponavljanja v neprimerljivo manjši meri. Refren v Satipaṭṭhānasutti ima lahko tudi druge funkcije, in kot bo nakazala analiza v tej študiji, predvsem poudarja tri različne načine kontemplacije za vsako posamezno področje štirih satipaṭṭhān kot sestavni del prakse.

Refren, ki sledi vsaki sekciji pri kontemplaciji telesa (skupaj 14-krat), se glasi:

Iti ajjhataṃ vā kāye kāyānupassī viharati, bahiddhā vā kāye kāyānupassī viharati, ajjhatabhiddhā vā kāye kāyānupassī viharati;

8 Za v slovenski prevod in razpravo o Satipaṭṭhānasutti gl. Pečenko (2014) in za angleški Anālayo (2006).

samudayadhammānupassī vā kāyasmim viharati, vāyadhammānupassī vā kāyasmim viharati, samudaya-vāyadhammānupassī vā kāyasmim viharati. Atthi kāyo ti vā paṇḍassa sati paccupaṭṭhitā hoti yāvad-eva nānamattāya patissatimattāya, anissito ca viharati na ca kiñci loke upādiyati. Evam-pi bhikkhave bhikkhu kāye kāyānupassī viharati. (MN I 56; DN II 292)

Tako opazuje telo v telesu **znotraj**, ali **zunaj** ali **znotraj in zunaj**, opazuje, kako se v telesu **dhamme pojavljajo**, ali **izginjajo**, ali se **pojavljajo in izginjajo**. Tako vzpostavi v telesu sati v takšni meri, kot je potrebno za razvoj modrosti in stabilnosti kontemplacije s sati. Pri tem je neodvisen, ne oprijema se ničesar na svetu.⁹

Enako sledi refren preostalim sekcijam sutte, le da nadomesti v naslednjih sekcijah besedo za telo z občutki, zaznavami in mentalnimi faktorji. Na primer, v sekciji za kontemplacijo občutkov se refren glasi:

Tako opazuje občutke v občutkih **znotraj**, ali **zunaj**, ali **znotraj in zunaj**, opazuje, kako se v občutkih **dhamme pojavljajo**, ali **izginjajo**, ali se **pojavljajo in izginjajo**. Tako vzpostavi v občutkih sati v takšni meri, kot je potrebno za razvoj modrosti in stabilnosti kontemplacije s sati. Pri tem je neodvisen, ne oprijema se ničesar na svetu.

Glavni aspekti refrena so:

- Kontemplacija določenega področja (telo, občutki, zaznave in mentalni faktorji) na enega od treh načinov, izraženih v triadi: znotraj, zunaj, znotraj in zunaj.
- Kontemplacija dhamme določenega področja (telo, občutki, zaznave in mentalni faktorji) na enega od treh načinov, izraženih v triadi: dhamme, ki se pojavljajo, izginjajo, se pojavljajo in izginjajo.
- Kontemplacijo določenega področja (telo, občutki, zaznave in mentalni faktorji) naj meditator razvija v takšni meri, kot je potrebno za razvoj modrosti in stabilnosti sati.
- V kontemplaciji meditator ostaja neodvisen, ne oprijema se ničesar na svetu: tu podčrtuje definicijo sati kot kontemplacije, ki naj jo razvija brez pohlepa in averzij (*vineyya loke abhijjhādomanassam*).

Pobljže si bomo ogledali prva dva aspekta, tj. dve triadi, katerih interpretacija je eden izmed najbolj problematičnih aspektov Satipaṭṭhānasutte – tako za moderne raziskovalce kot tudi za tradicionalne eksegete theravādskega kanona.

9 Vsa pālijska besedila je prevedla v slovenščino avtorica tega prispevka. Tudi prevod in poudarki so avtoričini.

7.3 Stilistična analiza refrena

V Satipaṭṭhānasutti nastopata dva para protipomenk: *ajjhatta-* in *bahiddha-*, ter *samudaya-* in *vaya-*, ki sta vključena kot dve triadi v stilizirano formulo refrena. Poleg triad se ti termini pojavljajo na številnih drugih mestih v Tipiṭaki še v parih ali pa kot simplices. Na podlagi kolokacijske analize vseh atestacij teh štirih besed (tj. *ajjhatta-*, *bahiddha-*, *samudaya-*, *vaya-*) v celotnem korpusu¹⁰ Suttapiṭake in Abhidhamme bo študija v nadaljevanju raziskovala spektrum funkcij in pomenov teh besed v različnih kolokacijah, stilističnih formulah in kontekstih.¹¹

7.3.1 Ajjhatta- in bahiddha-

Besedi *ajjhatta-* in *bahiddha-* sta pogosto zabeleženi v triadi *ajjhattam* (*vā*), *bahiddhā* (*vā*), *ajjhattabahiddhā* (*vā*), ki jo sestavljajo prislova *ajjhattam* (znotraj), *bahiddhā* (zunaj) ter *dvandva* zloženka *ajjhattabahiddhā* (znotraj in zunaj), po navadi v povezavi z veznikom *vā* (ali). Ta triada je zabeležena v več suttah v Suttapiṭaki,¹² in kot je pokazala pričujoča kolokacijska analiza, vedno izključno v enem samem specifičnem kontekstu, in sicer le na mestih, ki govorijo o meditacijski praksi štirih satipaṭṭhān, torej opisujejo ali predpisujejo, kako naj bi menihi prakticirali sati na enega od treh načinov: »znotraj«, »zunaj« ali »znotraj in zunaj«. Na nobenem mestu pa sutte ne komentirajo, na kaj točno se ti trije načini nanašajo, oziroma za kakšno konkretno meditacijsko prakso pravzaprav gre. Kolokacijska analiza je nadalje pokazala, da se *dvandva* zloženka *ajjhattabahiddhā* pojavlja izključno le kot del triade, vedno samo v meditacijskih kontekstih, kar nakazuje, da se nanaša na poseben način meditacijske prakse. Zloženka *ajjhattabahiddhā* v refrenu služi torej kot stilistični zaznamovalec, ki signalizira določeno temo, v našem primeru posebno metodo kontemplacije štirih satipaṭṭhān. Podobno funkcijo *dvandva* zloženke je najti v ustni tradiciji vedskega izročila (Ditrich, 2016b); to pomeni, da so redaktorji zgodnjih indijskih budističnih besedil sledili že ustaljenim stilističnim principom, ki jih je razvila vedska tradicija skozi stoletja pred nastankom budizma.

Kolokacijska analiza sicer nakazuje funkcijo triade in še posebej *dvandva* zloženke *ajjhattabahiddhā*, vendar nikjer v Suttapiṭaki ni najti nobene informacije o njenem pomenu, na kakšen način kontemplacije se nanaša »znotraj in zunaj«. Pomen teh terminov theravādska tradicija vse do danes črpa predvsem iz del Buddhaghose

10 Analiza je bila izvedena s pomočjo digitalnega korpusa Pali Digital Reader, ki zaobjema celoten pālijski kanon in komentarje (<http://digital-pali-reader.soft112.com/>).

11 Pregled prve triade (*ajjhattam*, *bahiddhā*, *ajjhattabahiddhā*) je delno osnovan na avtoričini semantični analizi besed *ajjhattam* in *bahiddhā* (Ditrich, 2016a).

12 DN II 290–315; MN I 55–63; MN III 111–112; SN V 143, 294–297; AN III 450; Nidd1 1, 28, 63, 72, 78, 99; 340, 354, 370, 387; Nidd2 78, 124, 128.

iz 5. stol. n. št., ki mu pripisujejo komentarje na štiri glavne *Nikāye* Suttapiṭake (Hinüber, 1996, 103). Buddhaghosa razlaga v *Papañcasūdanī*, tj. komentarju na *Majjhimanikāyo*, da se ajjhataṃ nanaša na samega sebe (*attano*), bahiddhā na drugega (*parassa*), in ajjhatabahiddhā včasih nase in včasih na drugega (*kālena attano, kālena parassa*).¹³ Meditator torej lahko vadi sati na tri načine: opazuje telo, občutke, zaznave in mentalne faktorje pri samem sebi, ali pri drugih, ali včasih pri sebi, včasih pri drugih. Kaj to pomeni, kako naj bi konkretno na te tri načine menihi vadili kontemplacijo, ostaja nejasno, kljub nekaterim poskusom sodobnih interpretov (Gethin, 2001, 92–99; Anālayo, 2006, 92–99; Kuan, 2008, 117–119; Schmithausen, 2012, 291–303).

Besedi ajjhataṃ in bahiddhā sta tudi pogosto zabeleženi v kolokaciji kot par komplementarnih protipomenk. Pregled vseh atestacij je pokazal, da se besedi pojavljata v paru izključno le v kontekstu razlage osnovnih doktrinskih konceptov, kjer služita kot komplementarna atributa. Na primer, pri razlagi lastnosti petih agregatov v *Mahāpuṇṇamasutti*, je materialnost (*rūpa*) predstavljena z naslednjimi atributi: materialnost je lahko »pretekla, sedanja ali prihodnja, znotraj ali zunaj, bližnja ali daljna, groba ali nežna, nižja ali višja, bližnja ali oddaljena«. ¹⁴ Ko pa besedila govorijo o načinih kontemplacije petih agregatov, so vedno podani trije aspekti; tako na primer v *Satipaṭṭhānasutti*, v poglavju o mentalnih faktorjih (M I 60–63), sutta govori v refrenu o kontemplaciji materialnosti na tri načine, »znotraj«, »zunaj« in »znotraj in zunaj«. Pari in triade se torej dosledno pojavljajo v različnih specifičnih kontekstih, zato je problematično prenašati pomene, ki jih nakazuje uporaba terminov v paru (ajjhataṃ, bahiddhā) na interpretacijo pomenov teh besed v triadah (ajjhataṃ, bahiddhā, ajjhatabahiddhā), zlasti v primeru zloženke ajjhatabahiddhā, ki se verjetno nanaša na specifično metodo meditacije.

Prislov ajjhataṃ je zabeležen tudi kot simplex, skoraj vedno v kolokaciji z »je, obstaja« (*atthi*) in se nanaša na prisotnost različnih mentalnih stanj. Na primer, v *Satipaṭṭhānasutti*, v poglavju o mentalnih faktorjih je zabeležen stavek *atthi me ajjhataṃ kāmacchando* (MN I 60), dob. »želja obstaja znotraj mene«, in nato na enak način našteva prisotnosti petih ovir (*nīvaraṇapabbam*¹⁵) in sedmih komponent prebujenja (*bojjhaṅgapabbam*¹⁶). Tudi beseda bahiddhā je zabeležena v Tipiṭaki kot

13 Ps I 249 in Sv III 765: *iti ajjhataṃ vāti evaṃ attano vā assāsapassāsakāye kāyānupassi vibharati. bahiddhā vāti parassa vā assāsapassāsakāye. ajjhatabahiddhā vāti kālena attano, kālena parassa assāsapassāsakāye ... ekasmim kāle panidaṃ ubbayam na labbhati* (poudarki so od avtorice).

14 M 3.1.9: *Yaṃ kiñci, bhikkhu, rūpaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ ajjhataṃ vā bahiddhā vā, olārikaṃ vā sukhumāṃ vā hīnaṃ vā paṇitaṃ vā yaṃ dūre santike vā, ayaṃ rūpakkhando* (poudarki so od avtorice).

15 Pet ovir: želja (*kāmacchanda*), averzija (*byāpāda*), lenoba in topost (*thīnamiddha*), zmedenost in zaskrbljenost (*uddhaccakukkuca*) in dvom (*vicikicchā*).

16 Sedem komponent prebujenja: pozornost (*sati*), raziskovanje dhamme (*dharmavicaya*), energija (*virīya*), radost (*pīti*), mir (*passaddhi*), zbranstvo (*samādhi*), enakodušje (*upekkhā*).

simplex, vendar zelo redko, in sicer nastopa, ali kot krajevni prislov v pomenu »zunaj« ali pa se nanaša na ljudi »zunaj« budističnega učenja, torej nebudiste.

Čeprav kolokacijska analiza do neke mere nakazuje različne funkcije in pomene besed v triadah, parih ali simplices, pa Suttapaṭṭaka ne komentira pomena terminov v odnosu do prakse štirih satipaṭṭhān, ker so bile verjetno takratnim poslušalcem sutt te metode dobro poznane. Več pozornosti nameni razlagi terminov Abhidhamma: analiza celotnega korpusa je pokazala, da je skoraj vse zabeležbe teh besed najti v dveh zbirkah Abhidhamme, tj. v *Dhammasaṅgaṇi* in *Vibhaṅgi*, ter v njunih komentarjih *Atthasālini* in *Sammohavinodanī*. *Nikkhepaṅgaṇa* sekcija *Dhammasaṅgaṇi* (Dhs 187–188) razlaga *ajjhata dhammā* kot tiste dhamme (tj. osnovne enote izkušnje), ki se nanašajo na samega sebe (*sattānaṃ*), *bahiddhā dhammā* na druge ljudi (*parasattānaṃ parapuggalānaṃ*), medtem ko komentira *dhammā ajjhatabahiddhā* z eno samo besedo kot tiste dhamme, ki so oboje (*tadubbhayaṃ*).¹⁷ Očitno je to razlaga, na katero se naslanja Buddhaghosa v svojih komentarjih (As 46 325) in v *Visuddhimaggi* (Vism 440) ter ji sledi moderna theravādska tradicija.

V dodatku k *Dhammasaṅgaṇi*, v *Atthakathākaṅga* (Dhs 241–242) pa je podana zelo drugačna razlaga *ajjhata dhammā* in *bahiddhā dhammā*: besede naj bi se nanašale na različna stanja visokih koncentracij ter na *nibbāno*: dhamme z »notranjim« objektom se nanašajo na izkušnje neskončne zavesti in na stanje najvišje koncentracije (stanje nīti percepcije nīti ne-percepcije), dhamme z »zunanjim« objektom se nanašajo na tretjo in četrto *jhāno* ter na izkušnjo neskončnega prostora in *nibbāne*. Očitno gre za zelo specifične pomene terminov v okviru visoko razvitih meditacijskih praks. Te razlage se niso standardizirale v theravādski tradiciji, ki se v glavnem opira le na *Visuddhimaggo*.

Drugačen pristop do teh treh terminov ima *Vibhaṅga*, ki verjetno predstavlja najstarejšo plast Abhidhamme (Frauwallner, 1971, 106–121; Bronkhorst, 1985, 305–320). V sekciji *Satipaṭṭhānavibhaṅga* so razložene štiri satipaṭṭhāne, in ob koncu vsake sekcije besedilo ponovi, da naj meditator vadi na tri načine kontemplacije. Na primer, pri kontemplaciji telesa so ti trije načini pojasnjeni takole (Vibh 193–194):

idha bhikkhu ajjhattaṃ kāyaṃ ... paccavekkhati: atthi imasmim kāye ...

idha bhikkhu bahiddhā kāyaṃ ... paccavekkhati: atthissa kāye ...

idha bhikkhu ajjhatabahiddhā kāyaṃ ... paccavekkhati: atthi kāye ...

17 Dhs 187–188: *katame dhammā ajjhata?* *ye dhammā tesam tesam sattānaṃ ajjhataṃ paccattaṃ niyatā paṭipuggalikā upādinnā, rūpaṃ, vedanā, saññā, saṅkhārā, viññānaṃ* — *ime dhammā ajjhata. katame dhammā bahiddhā?* *ye dhammā tesam tesam parasattānaṃ parapuggalānaṃ ajjhataṃ paccattaṃ niyatā paṭipuggalikā upādinnā, rūpaṃ, vedanā, saññā, saṅkhārā, viññānaṃ* — *ime dhammā bahiddhā. katame dhammā ajjhatabahiddhā?* *tadubbhayaṃ* — *ime dhammā ajjhatabahiddhā* (poudarki so od avtorice).

Menih opazuje telo **znotraj** ... [kar pomeni] **v tem telesu je** ...,
menih opazuje telo **od zunaj** ... [kar pomeni] **v telesu tistega je** ...,
menih opazuje telo **znotraj in zunaj** ... [kar pomeni] **je v telesu** ...

Edino v Satipaṭṭhānavibhaṅgi je ajjhatabahiddhā prikazana kot način kontemplacije fenomenov brez kakršnekoli reference: tekst ne razlaga zloženke kot običajno »znotraj in zunaj«, temveč ji pripiše pomen »je v telesu« (*atthi kāye*), torej s perspektive *anatte*, brez identitete ali identifikacije. Komentar na to besedilo, Sammohavinodanī, nadalje obrazloži ajjhatabahiddhā kot način vadbe sati, ki ne vključuje »niti sebe (*neva attā*) niti drugo (*na paro*)« (Vibh-a 268). Nikjer drugje v Tipiṭaki niti v komentatorski literaturi ni omenjena takšna interpretacija, kot je podana v Vibhaṅgi, ki razlaga tri načine kontemplacije kot tri alternativne perspektive pri opazovanju dhamm: iz perspektive sebe, disociativne perspektive drugega ali brez kakršnekoli reference. Kot smo že omenili, se vsa nadaljnja tradicija naslanja skoraj izključno na interpretacije v komentarjih Buddhaghose v Visuddhimaggi.

Ker je triada *ajjhataṃ* (*vā*), *bahiddhā* (*vā*), *ajjhatabahiddhā* (*vā*) vedno zabeležena kot komponenta refrena le v kontekstu prakse štirih satipaṭṭhān, in ker je ponavljanje refrena ena osnovnih stilističnih značilnosti Satipaṭṭhānasutte, lahko predpostavljamo, da so bili trije načini kontemplacije bistven aspekt prakse sati, in verjetno dobro poznani takratnim poslušalcem, ki jim je bilo besedilo namenjeno, tj. večinoma menihom. Podobno lahko sklepamo tudi za drugo triado v refrenu, *samudaya-dhammā*, *vaya-dhammā*, *samudaya-vaya-dhammā*, ki se pojavlja izključno le v kontekstu meditacije, kar bomo pokazali v nadaljevanju tega prispevka.

7.3.2 Samudaya- in vaya-

Besedi *samudaya*¹⁸ (pojavitev, nastajanje) in *vaya*¹⁹ (izginjanje, izguba) se najbolj pogosto pojavljata v Tipiṭaki kot komponenti zloženek. Kot smo že prej pokazali, sta besedi umeščeni v refren Satipaṭṭhānasutte v obliki triade. Poleg tega pa se termina pojavljata še na mnogih drugih mestih v Tipiṭaki tudi v parih ali kot simplices. Kolokacijska analiza vseh atestacij *samudaya*- in *vaya*- v celotnem korpusu Tipiṭake kaže na naslednje funkcije in pomene v različnih stilističnih formulah in kontekstih.

Kadar se besedi pojavljata v triadi, po navadi tvorita zloženke skupaj z besedama *dhamma* (osnovna komponenta izkušnje) in *anupassī* (kontemplacija). Takšna

18 *samudaya* (*samuddaya*, *metri causa*): »pojavitev, nastajanje, naraščanje, izvor, začetek« (PED s.v.).

19 *vaya* (*vyaya*; *vi-i*): »izginjanje, upadanje, izguba, razpadanje« (PED s.v.).

triada se torej glasi *samudayadhammānupassī (vā)*, *vayadhammānupassī (vā)*, *samudayaṅvayadhammānupassī (vā)*, zabeležena je v refrenu in še na več drugih mestih v *Suttapīṭaki*, vendar se nikoli ne pojavi v Abhidhammi. Pregled vseh atestacij v *Tipīṭaki* je pokazal, da se ta triada, podobno kot prva triada refrena, uporablja izključno le v kontekstu meditacije, kot navodilo, kako naj meditator prakticira sati na enega od treh načinov. Na primer, triada v refrenu, ki sledi kontemplaciji telesa v *Satipaṭṭhānasutti*, se glasi:

... *samudayadhammānupassī vā kāyasmim viharati*, *vayadhammānupassī vā kāyasmim viharati*, *samudayaṅvayadhammānupassī vā kāyasmim viharati* (MN I 56; DN II 292)

... opazuje, kako se v telesu **pojavnjajo dhamme**, ali **izginjajo**, ali se **pojavnjajo in izginjajo**.

Pri interpretaciji besede -dhamma- v zloženkah *samudayadhammānupassī*, *vayadhammānupassī* in *samudayaṅvayadhammānupassī* so mnenja različna. Prevajalec in interpret Majjhima Nikāye, Nāṇanamoli (1995, 146) razlaga člen zloženke -dhammā- v množini. Nanašal naj bi se na dhamme v pomenu osnovne komponente izkušnje, torej na nekonceptualni ravni. V tem primeru bi prevedli *samudayadhammānupassī* kot kontemplacijo pojavljanja dhamm na štirih področjih *satipaṭṭhān*. Enako interpretira -dhammā- Walshe (1995, 336) v svojem prevodu *Dīgha Nikāye*. Drugačno interpretacijo pa predlaga Bodhi (2000, 1659, 1927) v prevodu *Satipaṭṭhānasamyutte* (S V 183): besedo -dhamma- bere v ednini, ki jo v pāliju, če je zapisana kot drugi člen zloženke, pogosto prevajamo kot »po naravi«; v tem primeru bi brali *samudayadhammānupassī* kot opazovanje narave pojavljanja objekta kontemplacije. Svojo interpretacijo Bodhi utemelji na primeru iz *Samyutta Nikāya* (S III 171–172), kjer se pojavljajo termini *samudayadhamma*, *vayadhamma* in *samudayaṅvayadhamma* kot *babubbibi* zloženke v adjektivni funkciji. Vendar je slednja interpretacija za primer *samudayadhammānupassī* problematična, ker ne moremo brati *samudayadhammā-* v adjektivni vlogi znotraj celotne zloženke *samudayadhammānupassī* in zato je bolj verjetna prva interpretacija, ki jo predlaga Nāṇanamoli (1995, 146) in ki je tudi podana v tradicionalnih komentarjih (Ps I 249).

Triada se pojavlja v *Suttapīṭaki* v treh različnih formulah:

1. V formuli za kontemplacijo *satipaṭṭhān* triada *samudayadhammānupassī*, *vayadhammānupassī*, *samudayaṅvayadhammānupassī* neposredno sledi prvi triadi (*ajjhataṃ*, *bahiddhā*, *ajjhatabhiddhā*). Ta formula je zabeležena izključno le v *Satipaṭṭhānasutti* (M I 55–63, D II 290–315); na primer, v ponavljajočem se refrenu pri kontemplaciji telesa (M 1 56–58; D 2 292–298):

Iti ajjhattam vā kāye kāyānupassī viharati, bahiddhā vā kāye kāyānupassī viharati, ajjhatabhiddhā vā kāye kāyānupassī viharati; samudayadhammānupassī vā kāyasmim viharati, vāyadhammānupassī vā kāyasmim viharati, samudaya-vāyadhammānupassī vā kāyasmim viharati ... (MN I 56; DN II 294)

Tako opazuje telo v telesu **znotraj** ali **zunaj**, ali **znotraj in zunaj**, opazuje, kako se **dhamme pojavljajo** v telesu, ali kako **dhamme izginjajo** v telesu, ali kako se **dhamme pojavljajo in izginjajo** v telesu ...²⁰

Enako sledi refren preostalim sekcijam sutte, le da nadomesti v naslednjih sekcijah besedo za telo z občutki, zaznavami in mentalnimi faktorji. Tako, na primer, pri sekciji o kontemplaciji zaznave:

iti ajjhattam vā citte cittānupassī viharati, bahiddhā vā citte cittānupassī viharati, ajjhatabhiddhā vā citte cittānupassī viharati. samudayadhammānupassī vā cittasmim viharati, vāyadhammānupassī vā cittasmim viharati, samudaya-vāyadhammānupassī vā cittasmim viharati ... (MN I 59; DN II 299)

Tako opazuje zaznavo v zaznavi **znotraj**, ali **zunaj**, ali **znotraj in zunaj**, opazuje, kako se **dhamme pojavljajo** v zaznavi, ali kako **dhamme izginjajo** v zaznavi, ali kako se **dhamme pojavljajo in izginjajo** v zaznavi ...²¹

Medtem ko se v prvi triadi besedi »v telesu« (*kāye*) in »v zaznavi« (*citte*) pojavljata v lokativu z običajno pālijsko končnico *-e*, pa se v drugi triadi lokativa »v telesu« (*kāyasmim*) in »v zaznavi« (*cittasmim*) končujeta na neobičajno, redko zabeleženo lokativno končnico *-smim*. Pregled vseh attestacij v Tipiṭaki je pokazal, da se lokativ *kāyasmim* pojavlja zelo redko, in sicer le v Suttapiṭaki, ter nima nobene zabeležebe v Abhidhammi ali *Vinayi*.²² Še redkejšo so atestacije lokativa *cittasmim*, ki je zabeležen le v obeh verzijah Satipaṭṭhānasutte ter v Saṃyutta Nikāyi in *Khuddhaka Nikāyi*.²³ Ob standardizaciji jezika in stila pālijskih kanoničnih tekstov skozi njihovo redakcijsko zgodovino je presenetljivo, da stojita v ponavljajočem se refrenu Satipaṭṭhānasutte dve različni obliki lokativa, zlasti v primeru zelo redke oblike *cittasmim*. Razlog za to je morda v tem, da so uredniki dodali refrenu drugo triado v poznejših redakcijah Tipiṭake, in da ta triada morda izvira iz drugega praktskega dialekta (Norman, 1989, 373) ter je bila dodana v obdobju, ko je bil refren s prvo triado že standardiziran. Vsekakor druga triada ni tako trdno integrirana v celotno Tipiṭako kot prva, kar bo potrdil tudi pregled naslednjih formul.

20 Slovenski prevod in poudarki so od avtorice.

21 Slovenski prevod in poudarki so od avtorice.

22 Digital Pali Reader identificira 57 attestacij v Suttapiṭaki, pri tem ne upošteva določenih ponavljanj; za celotni korpus je to zelo majhno število.

23 Digital Pali Reader identificira 4 attestacije v celotni Tipiṭaki.

2. Obe triadi v formuli za kontemplacijo satipaṭṭhān sta prepleteni: to formulo je najti samo na enem mestu, v *Anuruddhasamyutti* (S V 294–296); tako, na primer, govori o načinih kontemplacije telesa:

ajjhataṃ kāye samudayadhammānupassī viharati, ajjhataṃ kāye vāyadhammānupassī viharati, ajjhataṃ kāye samudayaṅvāyadhammānupassī viharati ... bahiddhā kāye samudayadhammānupassī viharati, bahiddhā kāye vāyadhammānupassī viharati, bahiddhā kāye samudayaṅvāyadhammānupassī viharati ... ajjhatabhiddhā kāye samudayadhammānupassī viharati, ajjhatabhiddhā kāye vāyadhammānupassī viharati, ajjhatabhiddhā kāye samudayaṅvāyadhammānupassī viharati ... (S V 294)

Tako opazuje **znotraj** v telesu, kako se **dhamme pojavljajo znotraj** v telesu, kako **dhamme izginjajo znotraj** v telesu, kako se **dhamme pojavljajo in izginjajo znotraj** v telesu ... kako se **dhamme pojavljajo zunaj** v telesu, kako **dhamme izginjajo zunaj** v telesu, kako se **dhamme pojavljajo in izginjajo zunaj** v telesu ... kako se **dhamme pojavljajo znotraj in zunaj** v telesu, kako **dhamme izginjajo znotraj in zunaj** v telesu, kako se **dhamme pojavljajo in izginjajo znotraj in zunaj** v telesu ...²⁴

Podobno sutta nadaljuje s kontemplacijo občutkov, zaznav in mentalnih faktorjev. To formulo je najti le še na enem mestu v *Cullaniddesi* (KN Nidd II, *Pārāyanavaggo*, *Udayamāṇavapucchāniddeso*), ki pa govori samo o kontemplaciji občutkov in ne vključuje vseh štirih področij satipaṭṭhān. V tej formuli ima lokativ *kāye* samo običajno končnico *-e*.

3. V formuli za kontemplacijo satipaṭṭhān nastopa samo triada *samudayadhammānupassī, vāyadhammānupassī, samudayaṅvāyadhammānupassī*: to formulo je najti samo na enem mestu, in sicer v *Satipaṭṭhānasamyutti*, v *Vibhaṅgasutti* (S V 183). Tako, na primer, govori o vadbi kontemplacije telesa s sati:

katamā ca, bhikkhave, satipaṭṭhānabhāvanā? idha, bhikkhave, bhikkhu samudayadhammānupassī kāyasmim viharati, vāyadhammānupassī kāyasmim viharati, samudayaṅvāyadhammānupassī kāyasmim viharati, ātāpī sampajāno satimā, vineyya loke abhijjhādomanassam ... (prav tam).

In kako razvija osnove sati, o menihi? Tako, o menihi, menih opazuje, kako se **dhamme pojavljajo** v telesu, kako **dhamme izginjajo** v telesu, kako se **dhamme pojavljajo in izginjajo** v telesu, z vztrajnostjo, modrim razumevanjem in pozornostjo, brez pohlepa in averzij ...²⁵

²⁴ Slovenski prevod in poudarki (v krepki pisavi) so od avtorice.

²⁵ Poudarki so od avtorice.

Podobno sutta nadaljuje s kontemplacijo občutkov, zaznav in mentalnih faktorjev. Lokativ *kāyasmim* ima tu manj običajno končnico *-smim*. Medtem ko je prvi dve formuli za triado *samudayadhammānupassī*, *vayadhammānupassī*, *samudayaṅvayadhammānupassī* najti tudi v kitajskih prevodih, v *Samyukta Āgami*, je zadnja formula zabeležena le v Satipaṭṭhānaśaṃyutti, kajti Vibhaṅgasutta ni prevedena v kitajskih Āgamah (Anālayo, 2006, 101, op. 46), kar bi lahko pomenilo, da v prvih stoletjih našega štetja še ni bila vključena v kanon.

Če na kratko povzamemo, je triada *samudayadhammānupassī*, *vayadhammānupassī*, *samudayaṅvayadhammānupassī* zabeležena v treh različnih stilističnih formulah:

- triada *samudayadhammānupassī*, *vayadhammānupassī*, *samudayaṅvayadhammānupassī* je brez povezave s triado *ajjhataṃ*, *bahiddhā*, *ajjhatabhiddhā*); lokativ *kāyasmim* ima manj običajno končnico *-smim*; zapisana je le v Saṃyutta Nikāyi;
- obe triadi sta integrirani v refrenu; lokativ *kāye* ima bolj običajno končnico *-e*; zapisana je le v Saṃyutta Nikāyi;
- triadi sledita druga drugi, triada *samudayadhammānupassī*, *vayadhammānupassī*, *samudayaṅvayadhammānupassī* ni konsistentno integrirana v formulo, zdi se, da uredniki niso standardizirali lokativnih končnic (*kāyasmim*/*kāye*); zabeležena je le v Dīgha Nikāyi in Majjhima Nikāyi.

Na tem mestu lahko predlagamo, da tri različne formule predstavljajo tri stopnje v redakcijski zgodovini Tipiṭake, ki postopoma vključuje drugo triado (*samudayadhammānupassī*, *vayadhammānupassī*, *samudayaṅvayadhammānupassī*) v refren o načinih prakse sati, najprej v zgodnjo Saṃyutta Nikāyo, nato še v druge Nikāye. Vsekakor triada ni trdno umeščena v palijski kanon in kaže na izvor iz drugačnega prakrškega dialekta. Nasprotno pa je prva triada (*ajjhataṃ*, *bahiddhā*, *ajjhatabhiddhā*), ki govori o treh načinih opazovanja fenomenov (zunaj, znotraj, zunaj in znotraj) pri kontemplaciji satipaṭṭhān, vključena v večino besedil o praksi sati.²⁶ Druga triada (*samudayadhammānupassī*, *vayadhammānupassī*, *samudayaṅvayadhammānupassī*), ki opisuje opazovanje fenomenov s sati na ravni dhamm, in sicer s poudarkom na njihov nastanek, ali izginjanje ali oboje, je verjetno namenjena višji ravni prakse na nekonceptualni ravni, a je bila urednikom tako pomembna, da so jo integrirali v Satipaṭṭhānasutto.

O pomenu zloženek *samudayadhammānupassī*, *vayadhammānupassī*, *samudayaṅvayadhammānupassī* na kratko govori Buddhaghosa v Papañcasūdanī, komentariju na *Majjhimanikāya*, v sekciji o praksi sati pri dihanju (Ps I 249–250): zloženko *samudayadhammānupassī* predstavi kot kontemplacijo izvora dhamm pri dihanju, kar

26 Samo prva triada nastopa v naslednjih suttah: M III 111–112; A III 450; Nidd1 1, 28, 63, 72, 78, 99; 340, 354, 370, 387; Nidd2 78, 124, 128.

naj bi pomenilo opazovanje pogojenosti dihanja v odvisnosti od treh pogojev – od telesa, nosnic in zaznave. Torej, po Buddhaghosovem komentarju gre pri tej praksi za opazovanje dhamm, osnovnih enot izkušnje na nekonceptualni ravni, v odvisnosti od treh pogojev v procesu dihanja. Podobno predstavi zloženko *vayadhammānupassī* kot opazovanje tistih dhamm, ki so odvisne od izginjanja izkušnje telesa, nosnic in zaznave. Za tretji način (*samudaya-vayadhammānupassī*) pa le na kratko omeni, da včasih meditator opazuje nastanek, včasih pa izginjanje dhamm. Komentatorska tradicija torej predstavlja prakso, ki jo označuje druga triada, kot kontemplacijo fenomenov z usmerjeno pozornostjo sati, osredotočeno na pojav ali izginotja dhamm ter materialnih in kognitivnih pogojenosti procesov v samih spremembah.

Besedi *samudaya-* in *vaya-* se poleg v pravkar predstavljeni triadi pojavljata na več mestih v *Tīpiṭaki* tudi v parih, a brez povezave z *-anupassī*.²⁷ Kolokacijska analiza je pokazala, da so ti termini v parih vedno zabeleženi le v kontekstu razumevanja pojavitev in izginjanja (torej nestalnosti) petih agregatov, a nikoli ne v kontekstu prakse *satipaṭṭhān*.²⁸ Čeprav analiza besed *samudaya-* in *vaya-* kaže pri različnih tipih kolokacij na podobne kontekste kot pri *ajjhatta-* in *bahiddha-*, pa se ta dva para besed razlikujeta v tem, da se *samudaya-* in *vaya-* nikoli ne pojavita skupaj kot dve protipomenki v kolokaciji, temveč se povezujeta v takšne pare z drugimi besedami. Tako, na primer, se *samudaya-* pojavlja v kolokaciji z *nirodha*-²⁹ (izginjanje, ukinitve) predvsem v kontekstu opisov stalnega pojavljanja in izginjanja petih agregatov, kot na primer v *Khandhasamyutti* (S III 51). Beseda *samudaya-* je tudi zabeležena v kolokaciji z *atthagama*-³⁰ (izginitve) kot par protipomenek v podobnih kontekstih (npr. M I 61). Besedo *vaya-* je najti pogosto v kolokaciji z *udaya*-³¹ (nastanek, pojavitev), predvsem v dvandva zloženki *udaya-vyaya* ali *udaya-bbaya* (naraščanje in upadanje, pojavitev in izginotje, rojstvo in smrt), po navadi v kontekstu pojavljanja in izginjanja petih agregatov (npr. D II 35). Poleg tega se *udaya-* pojavlja tudi v dvandva zloženki *udday-atthagamin*, tj. »pojavitev in izginotje« v podobnih kontekstih (npr. A III 2).

7.4 Zaključek

Navodila za vadbo štirih *satipaṭṭhān*, ki jih najdemo na več mestih v *Tīpiṭaki* in v najboljšežnji obliki v *Satipaṭṭhānasutti*, se sestojijo v glavnem iz kratkih, zgoščenih

27 Digital Pali Reader našteje njihove atestacije: *samudaya-vayadhammān* (štirikrat), *samudaya-vayadhammā* (štirikrat) *samudaya-vayadhammā* (štirikrat).

28 Primer takšne kolokacije je v *Samudaya-dhammasutti* (S III 171–173).

29 *nirodha-*: zadušitev, potlačitev, izginjanje, ukinitve, odpravljanje (PED s.v.).

30 *atthagama-*: izginitve, anihilacija, odpravitve (PED s.v.).

31 *udaya-* (*uddaya-*): nastanek, pojavitev, rast, povečanje (PED s.v.).

in izčrpnih spiskov področij, načinov ali pristopov do prakse sati. Zelo verjetno je, da so že od samega začetka sutto spremljali komentarji, ki so jih skupaj s sutto ustno predajali in v katerih so bila podana pojasnila določenih terminov ali konkretna navodila za prakso. Lahko pa tudi predpostavljamo, da so bili menihom, ki jim je v prvi vrsti Satipaṭṭhānasutta namenjena, osnovni doktrinski koncepti in prakse samoumevni oziroma dobro poznani. Kakršnekoli so že naše hipoteze v zvezi z zgodnjim budističnim ustnim izročilom, dejstvo je, da so se v besedilih ohranile le zelo skromne informacije o več ključnih konceptih Satipaṭṭhānasutte. Tako interpretacija refrena ostaja v veliki meri nejasna in doslej ni bila deležna posebne pozornosti niti s strani sodobnih raziskovalcev niti tradicionalnih komentatorjev, ki jo pogosto enostavno zaobidejo. Kot smo pokazali v tej študiji, ima refren ključno vlogo v suttu, saj se ponovi prav za vsako sekcijo in stalno poudarja, na kakšne načine naj menihi prakticirajo sati.

Za prvo triado (*ajjhataṃ, bahiddhā, ajjhatabhiddhā*) smo pokazali, da v Suttaṭṭakā ni podane prav nobene pojasnitve za te tri načine prakse, medtem ko je v Abhidhammi in komentatorski literaturi najti posamezne razlage, ki pa se med seboj do neke mere razlikujejo. Tudi zgodnji prevodi v kitajščino, osnovani na besedilih različnih indijskih budističnih šol, podajajo različne predstavitve teh terminov, kar nakazuje, da je verjetno že nekje zgodaj v kanoničnem ustnem izročilu, nekaj sto let po prvih začetkih budizma, bila interpretacija teh treh terminov, zlasti ajjhatabhiddhā, problematična. V pričujoči študiji smo s pomočjo analize kolokacij glavnih terminov iz refrena, ki se pojavljajo v več tipih stilističnih formul, predstavili nekaj njihovih funkcij in pomenov. Pokazali smo, da se triade (*ajjhataṃ, bahiddhā, ajjhatabhiddhā*), pari (*ajjhataṃ, bahiddhā*) in simplices pojavljajo v jasno začrtanih kontekstih in da ne gre enostavno prenesti pomenov, nakazanih pri atestacijah v parih ali simplices, na interpretacijo triade, ki se očitno nanaša na specifične načine prakse sati.

Za razliko od triade *ajjhataṃ, bahiddhā, ajjhatabhiddhā*, ki se pogosto pojavlja v Tipiṭaki na različnih mestih kot integralni aspekt prakse sati, pa je najti triado *samudayaḍhamma, yavayaḍhamma, samudayaḍhamma* le v dveh zapisih Satipaṭṭhānasutte – v Dīgha Nikāyi, Majjhima Nikāyi in na nekaj mestih v Saṃyutta Nikāyi. Ta triada se pojavlja v treh različnih formulacijskih strukturah, a vedno v kontekstu navodil za kontemplacijo štirih satipaṭṭhān. Nadalje, večino zabeležb te triade je najti v Saṃyutta Nikāyi, in sicer v suttah, ki niso zabeležene v kitajskih *Āgamah*. Za razliko od prve triade (*ajjhataṃ, bahiddhā, ajjhatabhiddhā*), ta triada ni dobro integrirana v Tipiṭako in nima nobene atestacije v Abhidhammi niti ne v sarvāstivadski verziji Satipaṭṭhānasutte (Anālayo, 2006, 101, fn. 47).

Samyutta Nikāya, v kateri je večina zabeležb te triade, je tesno povezana z Abhidhammo, zlasti z Vibhaṅgo (Bodhi, 2000, 34), ki postavi že na sam začetek, v Satipaṭṭhānavibhaṅgi, refren s posebnim poudarkom na tri načine kontemplacije, izražene s prvo triado (*ajjhataṃ, bahiddhā, ajjhatabhiddhā*); pri tem se zadržuje vprašanje, zakaj tekst ne vključuje tudi druge triade. Lahko predlagamo, da v času redakcije Vibhaṅge, ki naj bi bilo po Frauwallnerju (1971, 106–121) in drugih (Kragh, 2002, 123–168; Bronkhorst, 1985, 305–320) najstarejše besedilo Abhidhamme, takratna obstoječa satipaṭṭhāna besedila v Suttapiṭaki niso vključevala načinov kontemplacije, podanih v drugi triadi (*samudayadhamma, yavayadhamma, samudayavayadhamma*). To bi pomenilo, da je ta triada izvirala iz drugih virov – kar potrjuje tudi uporaba redkih lokativnih končnic, ki kažejo na drugačen prakrski dialekt – in bila dodana v poznejših redakcijah, ker so jo uredniki imeli za pomembno metodo kontemplacije. Kot smo pokazali, je bila verjetno najprej vključena v *Samyutta Nikāyo*, kjer je najbolj integrirana, in pozneje v obe verziji Satipaṭṭhānasutte (Dīgha Nikāya in Majjhima Nikāya).

Ker sta triadi zabeleženi vedno v kontekstu navodil za prakso sati, sklepamo, da sta predstavljali pomemben ali celo bistven del meditacijskih praks. Pričujoča študija je pristopila k raziskovanju teh triad s stilistično in lingvistično analizo kolokacij ključnih terminov refrena v celotnem korpusu Tipiṭake in nakazala nekaj pomen-skih smernic pri uporabi teh terminov v različnih kontekstih. Zato ta prispevek poudarja pomen stilistične analize besedil zgodnjega budizma, ki lahko doprinesejo k interpretacijam in prevodom pālijskega kanona. Brez dvoma pa ostajajo vprašanja, povezana z interpretacijo ključnih terminov v refrenu Satipaṭṭhānasutte, odprta še za nadaljnje raziskave.

Okrajšave

Okrajšave in način citiranja pālijskih virov sledijo standardnim navodilom v *Critical Pāli Dictionary* (Epilegomena, 1. del, 1948, 5*-36*, in 3. del, 1992, II-VI). Številke v citatih pālijskih virov se nanašajo na del in stran v Pāli Text Society (PTS) izdajah (npr. M I 21 se nanaša na Majjhima Nikāya, 1. del, stran 21).

- A *Āṅguttaranikāya*, [1885–1900] 1999–2013. Ur. R. Morris, E. Hardy. 5 delov. PTS.
- As *Atthasālinī*, [1897] 2011. Ur. E. Müller, L. S. Cousins. PTS.
- D *Dīghanikāya*, [1890–1911] 1995–2007. Ur. T. W. Rhys Davids, J. E. Carpenter. 3 deli. PTS.
- Dhs *Dhammasaṅgaṇi*, [1885] 2001. Ur. Edward Müller. PTS.

- M *Majjhimanikāya*, [1888–1902] 2013. Ur. V. Trenckner, R. Chalmers. 3 deli. PTS.
- Nidd I *Mahāniddeśa*, [1916–1917] 2001. Ur. L. de la Vallée Poussin and E. J. Thomas. PTS.
- Nidd II *Cullāniddeśa*, [1918] 1988. Ur. W. Stede. PTS.
- Paṭiś *Paṭisambhidāmagga*, [1905, 1907] 2003. Ur. Arnold C. Taylor. 2 dela. PTS.
- PED *Pāli-English Dictionary*, 1921–1925. T. W. Rhys Davids and W. Stede. PTS.
- Ps *Papañcasūdanī, Majjhimanikāyāṭṭhakathā of Buddhaghosa*, [1922–1938] 1976–1979. Ur. J. H. Woods, D. Kośambi, I. B. Horner. 5 delov. PTS.
- S *Samyuttanikāya*, [1884–1898] 1975–2006. Ur. L. Feer. 5 delov. PTS.
- Sv *Sumaṅgalavilāsinī*, [1929–1932] 1968–1971. Ur. T. W. Rhys Davids, J. E. Carpenter, W. Stede. 3 deli. PTS.
- Vibh *Vibhaṅga*, [1904] 2003. Ur. C. A. F. Rhys Davids. PTS.
- Vibh-a *Sammohavinodanī*, [1923] 1980. Ur. A. P. Buddhadatta. PTS.
- Vism *Visuddhimagga*, [1920–1921] 1975. Ur. C.A.F. Rhys Davids. PTS.

Literatura in viri

- Allon, Mark, 1997: *Style and Function: A study of the dominant stylistic features of the prose portions of Pāli canonical sutta texts and their mnemonic function*. Tokyo: The International Institute for Buddhist Studies. (Studia Philologica Buddhica Monograph Series XII).
- Anālayo, 2006: *Satipaṭṭhāna: The Direct Path to Realization*. Selangor: Buddhist Wisdom Centre.
- Bodhi, Bhikkhu (prev.), 2000: *The Connected Discourses of the Buddha: A New Translation of the Samyutta Nikāya*. Boston: Wisdom Publications.
- Bodhi, Bhikkhu (prev.), 1993: *Abhidhammattha Saṅgaha: A Comprehensive Manual of Abhidhamma: Pali Text, Translation and Explanatory Guide*. Kandy: Buddhist Publication Society.
- Bronkhorst, Johannes, 1985: Dharma and Abhidharma. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*. 48. 305–320.
- Cousins, L. S., 1983: Pāli Oral Literature. V: *Buddhist Studies: Ancient and Modern* (ur. Denwood, Philip in Piatigorsky, Alexander). London: Curson Press. 1–11.

- Ditrich, Tamara, 2015: Predstavitev *sati* v zgodnjem budizmu. V *Čuječnost: tradicija in sodobni pristopi* (ur. Zalta, Anja in Ditrich, Tamara). *Poligrafi*. 20 (77/78). 13–34.
- Ditrich, Tamara, 2016a (v tisku): Interpretations of the terms *ajjhamaṃ* and *bhiddhā*: from the Pāli *Nikāyas* to the *Abhidhamma*. V *Text, History and Philosophy: Abhidharma Across Buddhist Scholastic Traditions* (ur. Dessein, Bart in Teng, Weijen). Brill Publishers.
- Ditrich, Tamara, 2016b (v tisku): Stylistic Analysis of Coordinative Nominal Constructions for Dual Deities in the *Rgveda*. *Bulletin d'Etudes Indiennes*.
- Frauwallner, Erich, 1971: Abhidharma-Studien: III. Abhisamayavādaḥ, IV. Der Abhidharma der anderen Schulen. *Wiener Zeitschrift für die Kunde Südasiens und Archiv für indische Philosophie*. 15. 69–121.
- Gethin, R. M. L., 2001: *The Buddhist Path to Awakening*. Oxford: Oneworld.
- Heim, Maria, 2014: *The Forerunner of All Things: Buddhaghosa on Mind, Intention, and Agency*. Oxford: Oxford University Press.
- Kragh, Ulrich L., 2002: The Extant Abhidharma-Literature. *The Indian International Journal of Buddhist Studies*. 3. 123–168.
- Kuan, Tse-fu, 2008: *Mindfulness in Early Buddhism: New Approaches through Psychology and Textual Analysis of Pali, Chinese and Sanskrit Sources*. London in New York: Routledge.
- Lopez, Donald, 2002: *Modern Buddhism: Readings for the Unenlightened*. London: Penguin Books.
- Ñāṇanamoli, Bhikkhu and Bhikkhu Bodhi (prev.), 1995: *The Middle Length Discourses of the Buddha: A New Translation of the Majjhima Nikāya*. Boston: Wisdom Publication.
- Ñāṇaponika, Thera 1962: *The Heart of Buddhist Meditation*. London: Rider.
- Nārada, Mahāthera, 1993: *A Comprehensive Manual of Abhidhamma: The Abhidhammattha Saṅgaha of Ācariya Anuruddha*. Kandy: Buddhist Publication Society.
- Norman, K. R., 1989: Dialect Forms in Pāli. V: *Dialectes dans les littératures Indo-Aryennes* (ur. Caillat, Collette). Paris: Institut de Civilisation Indienne. 369–392. (Publications de l'Institut de Civilisation Indienne 8, 55).

- Pečenko, Primož, 2014: *Pot pozornosti: osnove budistične meditacije*. Nova Gorica: Eno.
- Schmithausen, Lambert, 2012: Achtsamkeit “innen”, “außen” und “innen wie außen.” V: *Achtsamkeit: Ein buddhistisches Konzept erobert die Wissenschaft – mit einem Beitrag S. H. des Dalai Lama* (ur. Zimmermann in drugi). Bern: Hans Huber. 291–303.
- Soma, Thera, [1941] 1981: *The Way of Mindfulness*. Kandy: Buddhist Publication Society.
- Sujato, 2005: *A History Of Mindfulness: How Insight Worsted Tranquility in the Satipatthana Sutta*. Taipei: The Corporate Body of the Buddha Educational Foundation.
- Thiṭṭila (prev.), 2010: *The Book of Analysis (Vibhaṅga)*. Bristol: Pali Text Society. (Pali Text Society Translation Series. 39).
- Walshe, Maurice (prev.), 1995: *The Long Discourses of the Buddha: A Translation of the Dīgha Nikāya*. Boston: Wisdom Publications.
- Warder, A. K., 1971: Dharmas and Data. *Journal of Indian Philosophy*. 1. 272–295.